سەد ڕەحمەت لە کفن دز.. سامانی وەستا بەکر

ھەمیشە وتراوە ئەوەی کورد لەسەر زەوی بەدەستی ئەھێنیێ لەسەر مێز ئەیدۆڕێنێ.
ئایا کورد شارەزان لە سیاسەت؟
کورد یاریزانێکی نەزانە لە سیاسەتا، بەڵام ئەمە کێشەکە نیە، بەڵکو کێشەکە ئەوەیە کە کورد نازانێ کە نازانێ!
لەسەروبەندی جەنگی جیھانی یەکەما زۆربەی زلھێزەکانی جیھان کەوتنە دژایەتی عوسمانیەکان و پاشانیش بوون بە نەیاری ئەتاتورک کەچی گڕگڕ کورد بوو بە ھاوپەیمان و داردەستی تورک.
لە چەن مانگی ڕابردووا لە کێشەی نێوان تورکیا دوژمنی سەرسەخت و مێژووی کورد و فەرەنسا دۆستی دێرینی کورد، کەچی بەشێکی زۆر و بەرچاوی سیاسیەکانی کورد پشتی دوژمنە مێژوویەکەیان گرت لەبەرامبەر دۆستە دێرینەکەیا.
لە سەرەتای ھاتنی ئاینی ئیسلام و ڕاکێشکردنی کورد تا ئەمڕۆ ھەمیشە سیاسی کورد نەتەوەو نیشتمان و خاک و گەل و کلتوری کردووە بەقوربانی ئاینی ئیسلام بەھۆیەشەوە کورد بەژێر دەستەیی ماوەتەوە، لەکاتێکا کۆی نەتەوەو وڵاتانی تری ئیسلام بەپێچەوانەوە ئیسلامیان بەکارھێناوە بۆ بەرژەوەندی نەتەوە و وڵات.

تۆ تەماشاکە پێش ساڵی ٢٠٠٣ و ئازادکردنی عێراق باردۆخی ھەرێمی کوردستان چۆن بوو، پاشان دوای ساڵی ٢٠٠٣ تا ئێستا کۆتای ساڵی ٢٠٢٠، ئێستا بەراوردێک بکە لەنێوان ئەو سێ قۆناغەیا ئیتر وەڵامی پرسیارەکەت دەسەت ئەکەوێت و ئەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە سیاسی کورد ڕامیاریوانێکی نەشارەزا، ھەڵخەڵەتاو، دۆڕاو، گومڕا، نەزان…ھتد لەوەش گرنگتر ڕاستەوخۆ ئەگەیتە ئەو ئەنجامەش کە ڕامیاریوانی کورد نازانێ کە نازانێ، بەڵام ب□ ق□ات و بۆینباخێکەوە ڕۆڵی ڕامیاریوانێکی پڕ ئەزموون و شارەزا ئەگێڕێ، ھەر دەمیش بکاتەوە ڕەخنە لە سیستمی حوکمڕانی ھەرێم ئەگرێت تەنھا بۆئەوەی پێی بوترێ ئەزانێ، ھەرچەندە ئەمەش ڕاستە، کاکی سیاسەتمەدار ئەزانێ کە ھەرێمی کوردستان ڕۆژ بەڕۆژن زیاتر بەرەو بچوکبوونەوەو داڕمان ئەڕوات کەچی نازانێ جەنابی و ھاوپیشەکانی ھۆکاری بنەڕەتی و سەرەکی ئەو ھەموو نەھامەتی□ن، کەواتە ئەوەی ئەیزانێ ھەرنایزانێ.
بەرپرسیار□تی:

ڕاکردن لە بەرپرسیاریەتی خاڵێکە کە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ناوینی پێی ناسرێتەوە بە گشتی، سیاسیەکان بەتایبەتی، بۆ نمونە هەرکاتێ کاڕا یەک بکەیت لەلای کەسێکی ڕۆژهەڵاتی ئەگەرچی گەرەنتیشی هەبێ بەڵام ئەگەر لەبەر هەر هۆکارێک بتەوێ بیگێڕیتەوە ئەوا گەڕانەوەو وەرگرتنەوەی ئەگەر نەشڵێم مەحاڵە بەڵام زۆر ئاستەمە.
کاتێک ئۆتۆمبێلەکەت لای پێشەوەرێکی ڕۆژهەڵاتی چاک ئەکەیتەوە و دواتر بەهۆی ناکارایی یان نەشارەزایی پیشەوەرەکەوە هەڵە و کێشەی زیاتر لە ئۆتۆمبێلەکەیا دەرکەوێ بەدەر لەوەی کە پێشتر هەیبووە ئەوا هەرگیز کاکی پیشەوەر ناچێتە ژێرباری خۆی لە بەرپرسیاریەتی ئەدزێتەوە، ئەم دوو نمونەیە بۆ ڕامیاریوان و دەسەڵاتدارەکانیش ڕاستن، کە هەرگیز دڵنیایی و گەرەنتیان بۆ میلەتەکەیان پێ نیە تەنانەت گەرەنتی وەرگرتنی مووچە بەرامبەر کار واتە "ماف بەرامبەر ئەرک"، وە هەرگیز ناشچنە ژێرباری ئەو هەڵانەی کە ئەیکەن بۆ نمونە ١٦ی ئۆکتۆبەر نیوەی زیاتری خاکی هەرێمیان دۆڕان بەلام تا ئێستاش بکەر و تاوانبار نادیارە بەڵکو کەی تاوانبارەکان لەڕکابەرایەتی ئەوەیان کە خۆیان پاکبکەنەوەو بەرامبەر تاوانبار پشان بەن.
مووچەی فەرمانبەران لەکاتی خۆیا بۆ لەبەینیشەوە نایرە کەچی بەرپرسیاریەتەکە ئەخەنە سەرشانی حکومەتی "باغی داد" بەغا لەکاتێکا ئەمان دەسەڵاتدارن و حکومەت و داودەزگاکانی بەڕێوربردنی وەڵات لەژێر فەرمان و قەڵەمڕەوی ئەمانا ئەچێت بەڕێوە، ئەمە تا ئاستێک شوێنی پێکەنینیشە چونکوم تا ئێستا لە هیچ شوێنێک بە درێژای مێژووی مرۆڤایەتی و بەڕێوەبردن نەبووە وە تۆمار نەکراوە کاتێک حکومەتێک توانای بەڕێوەبردن و کەمترین خزمەتگوزاری و دابینکردنی مووچەی نەبێ بێت و بڵێ تاوانی فڵان حکومەتی دراوسێمانە! تێبینی/ ئەمان تەواوی داهات و دارایی هەرێمیان لەژێر دەستایە و تەنانەت یەک دیناریش نایەت بۆ ناوەند.
فرۆشتنی نەوت، داهاتی سنورەکان، داهاتی داودەزگا جیاوازەکان، داهاتی فرۆکەخانەکان، باجی کۆمپانیاکان، باجی خانوبەرەو زەوی زار، باجی دوکاندارو کاسبکار و باجی سەر هاوڵاتیان….هتد دەسەڵاتێک یان حکومەتێک نەتوانێ بەکەی ئەو هەموو داهاتە لایەنی کەمی خۆشگوزەرانی و خزمەتگوزاری و مووچەی فەرمانبەران دابین بکات ئەبێ دڵنیابێت کە هیچ لە دەوڵەتداری نازانێ، کەچی هەرنازانێ!
دەسەڵاتداری کورد سەر بەکام خێزانن؟
١. خێزانی سیاسیی: بریتیە لەو خێزانەی کە بەشێك لە ئەندامەکانی خەریکی سیاسەت ئەبن و زۆرجار پۆستی بەرز لەحکومرانی ئەگرنە دەست تا دەگاتە سەرۆك کۆمار، خاڵێکی دیاری ئەم جۆرە خێزانە ئەوەیە کە دان ئەنێن بە دۆران لە هەڵبژاردنەکان و ئامادەن دەسەڵات

بەجێبهێڵن , ئەم جۆرە خێزانەش زیاتر لە سیستەمە دیموکراسیەکان دروست ئەبن ، باشترین نموونەش خێزانی جورج دەبلیو بوشی ئەمریکییە کە باوك و کور توانیان سەرۆکایەتی ئەمریکا بگرنە دەست و دواتر دەسەڵاتیش بەجێبهێڵن.

٢. خێزانی پاشایەتی: بریتین لەو خێزانانەی کە بۆماوەی باوک دەسەڵات بۆ نەوەکانی بەجێئەهێڵێت. خێزانە پاشایەتییەکان لەسەر ئاستی جیهان بەشێوەیەکی گشتی دابەش ئەبن بەسەر دوو جۆرا:

یەکەمیان ئەو خێزانە پاشایەتیانەن کە بەشدارو قەڵەمڕەوون و خاوەن دەسەڵاتێکی ڕەهان و کۆی سامان داهاتی وڵات بۆ موڵکی خۆیان ئەزانن و لەسەرو هەموو یاسا و ڕێساکانەوەن. بەوەش جیائەکرێنەوە کە پاشا لە هەوڵی دانەبڕاوا ئەبێ تا ببێتە خاونی کوڕێک تا شوێنی بگرێتەوە ئەگەر بێ ئومێدیش بن لەبوونی نەوەیەک ئەوا براکانیان شوێنیان ئەگرنەوە. ئەم جۆرە لە پاشایەتی بە دیکتاتۆری ئەناسرێنەوە نمونەی وڵاتانی مەغریب، ئەردەن، سعودیە....هتد. ئەم خێزانانە دیکتاتۆرن و بەشێکن لەچەوسانەوەو سەرکورکردنی دەنگە ئازادەکان.

دووەمیان ئەو خێزانانەن کە بە شێوەیەکی سیمبولیک لەسەروی هەرەمی بەڕێوەبردنی وڵاتان بەڵام هیچ دەسەڵاتێکی سیاسیان نیە و زیاتر نوێنەرایەتی وڵاتەکانیان ئەکەن و بەشدارن لە پێشوازی سەرۆک و پاشاکان لەگەڵ هەندێ کاری خێرخوازی، لەدوای مردنی پاشاش گەورەترینی منداڵەکانیان شوێنیان ئەگرنەوە بەبێ ڕەچاوکردنی ڕەگەز واتە نەک تەنها کوڕ بەڵکو کچەکانیشیان ئەبن بەجێنشین، ئەم خێزانانە لە وڵاتە دیموکراسیەکانا بوونیان هەیە نمونەی سوید، نەرویج، دانمارک...هتد

٣. خێزانی دیکتاتۆر: ئەم خێزانانە زیاتر لەو کۆمەڵگایانە دروست ئەبن کە شێوەی حکومکردنی کۆماریە و زۆربەی ئامرازەکانی سیستەمی دیموکراسی لە کۆمەڵگا هەیە, بەڵام خاڵی لە ناوەرۆك. واتا هەڵبژاردن هەیە بەڵام بە تەزویر , پەرلەمان هەیە , بەڵام هەمیشە کارەکان زۆربەی بە چەپڵە بەڕێوە ئەچن, دەزگاکانی نەزاهە و چاودێری هەیە , بەڵام ولات پڕە لە گەندەڵی. سەرۆک بەپێی ئارەزووەکانی خۆی جێگر و جێنشین بۆ خۆی دیاری ئەکات کە دیسانەوە هەر کوڕەکانین ئەگەر نەشی بێت ئەوا برکانیان دائەنێن بەڵام جیاوازی لەگەڵ خێزانی پاشایەتیا ئەوەیە کە ئەمان بە ئاشکرا ناڵێن کە کوڕ و براکانیان ئەبن بە جێگرەویان بەڵکو هەمیشە دوای مردنی سەرۆک کوڕەکەی وەک زەرورەتی نیشتمانی و لەبەر هەڕەشەی دەرەکی ئەکرێ بەجێنشین کە پێشتر سەرۆک بڕیاری لەسەرداوە نمونەی خێزانی ئەسەد لە سوریا.

- دەسەڵاتی باشوری کوردستان سەر بەهەر دوو خێزانی سیاسی ناسرا وی جیهانیین " خێزانی پاشایەتی ڕاستەوخۆ بەشدار لە بەڕێوەبردنی وڵات و خێزانی دیکتاتۆر"، بە واتایەکی تر هەندێ ناوازەن کە ئەتوانی خەسڵەتی خێزانی سیاسی دوو جۆری جیاوازی بەڕێوەبردنی خێزانە سیاسیەکانیان تیا بدۆزیتەوە بەڵام لە هەمان کاتا هیچیشیان نین لە خێزانەکی خەڵکی بەولاوە، کە ئەمەیان زۆر ناوزە و دەگمەنە. ئەمان جارە دەوڵەت نین تا جۆری حکومڕانی لەنێوان پاشایەتی و کۆماریا دیاری کرابێ کەچی جێنشین دیاری ئەکەن، سوپایەک لە مناڵەکانیان خستۆتە ناو سیاسەت و بەڕێوەبردنی وڵاتەوە تا میلەت دەست و پەنجە نەرمکات لەگەڵیانا و بزانێ ئەو پەلە گەنج و هەرزەیە سەرەکەکانی داهاتوون.

کورد و عێراق:

عێراق دەوڵەتەکی بێ گەلە، نیشتیمانەکی بێ هاونیشتیمانیە، لەبری ئەوەی ئینتیمای خاك هەمووانی بەیەکەوە بەستبێتەوە، واقیعەکی مێژوویی سەپێندراوەو بەناچاری لە ناو سنورەکەیا هەمووانی کۆکردۆتەوە. لەدروستکردنی دەوڵەتی عێراقەوە تا روخانی بەعس، بەردەوام دەزگای دەوڵەت لەکارابووە بەشێوەیەکی سیستیماتیك و بەرنامەیەکی سیاسی قەبەوە، گەلی عێراق وەکو راستیەکی کۆمەڵایەتی بگۆڕێ بەراستیەکی سیاسی، لەکۆتاییشدا هەمووان لەقاڵبی شوناسی عەرەبی سونیدا بتوێنێتەوە.

دوای ڕوخانی ڕژێمی سیاسی بەعس لە ساڵی ٢٠٠٣وە ئنجا شیعەکان لە هەوڵی بە وچاندان بە گۆڕینی شوناسنامەی فرە نەتەوە و فرە ئاین و فرە مەزهەبی عێراق بە بە تاک مەزهەب، تاکو شوناسی عێراق لەسەر ئاستی ناوچەکەو جیهان وەک وڵاتەکی شیعەگەر بناسێنن.

یەکەم پاشای عێراقیش لەبیرەوەریەکانیا ئەم راستیەی درکانووە، واتا لەبری ئەوەی دەوڵەت لەعیراقا فۆرمەك بێت بە رێکخستنی جوڵەو گوزارشتی جۆربەجۆری هێزو پێکهاتە کۆمەڵایەتیەکانی، دەزگایەکی ستەمکارانەی سڕینەوەو چەسپاندنی ئەو جیاوازیانە بووە.

سەرەتاییترین داخوازی کورد لەدەوڵەتی عێراق پێش ڕوخان و دوای ڕوخانی بەعس و حکومەتە یەک لەدوای یەکەکان، ئەوە بووە کە عێراق لەدەزگایەکی سەرکوتکەرەوە ببێتە دامەزراوەیەك کە بە کردار کورد شوناسی هاوڵاتی بوونی تیا پارێزراوبێت و رێگە بەتاقیکردنەوەی هێز نەیرێت، پێگەی سەرجەم پێکهاتە

جیاوازەکانی ناو وڵات پارێزراوبێت، بەکردەوەش شوناسی فرەیی و جیاوازیەکان گیرا “قبول” بکرێت بە تایبەتی لەڕووی نەتەوەییەوە، ئەم داوایە لەسەرجەم ئەو گرەبەستە سیاسیانەی عیراقی تازەی لەسەر بونیادنراوە و لە دەستوریشا بەرجەستەکراوە، بەڵام لەسەر ئەرزی واقیع ئەو داوایەی کورد نەک بەو ئەندازەیە رەنگی نەیاوەتەوە تا متمانەی ئەوە بەکورد بات بە دوو دڵی لەم قەناعەیا بە گرفتی بونیادی لەچوارچێوەی عیراقا بمێنێتەوە، بەڵکو ئەگەر دیسانەوە چەندین کەس و گرووپ و حیزبی شۆڤێنی سەریان هەڵاوەتەوە گەر لەدەستیان بێت نەک فیدراڵی بەڵکو حوکمی زاتیش بە کورد ڕەوا نابینن.

لەسەر ئاستی کرداری و ژیانی رۆژانەی نێوان هەرێم و باغی دادیش “بەغا” رۆژ بەرۆژ کێشەو قەیرانەکان زیاتر کەڵەکە دەبن، ژینگەی سیاسی هەرێمیش نەك لە بەرژوەندی پێکەوە هەڵکردنی ناکۆکی و جیاوازیەکان نییە، بەڵکو فاکتەرێکی گرنگی دابەشبوونیشە، بۆیە ئەم تەروانینە لەڕوی ستراتیژیەوە کورت بینانەیە، خاوەنی دنیابینیەکی سیاسی ڕوون نییە لەسەر لێکەوتەی ئەم قەیرانە بەسەر بەرژەوەندیە کوردستانیەکان لەسەروی هەموشیانەوە ناوچە جێناکۆکەکان کەهەمیشە تاقیکردنەوەیەکی سیاسی و ئەخلاقیشن بەسەر هەرێمی کورستانەوە.

- بەلام ئەوەی سەیرە ئەوەی کە لە مێژووا کورد لە عێراقی داوا کردووە بۆی دابین بکات ئەمڕۆ دەسەڵاتی کوردی خودی خۆی ئەو مافانە بە تاک و هاونیشتمانی هەرێمی کوردستان ڕەوانابینێ و کورد ووتەنی ئەبێ بوترێ ” سەد ڕەحمەت لە کفن دز”.

سامانی وەستا بەکر ۲۰۲۰-۱۲-۲۷ سوید-ستۆکهۆڵم